

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο άνθρωπος τη στιγμή που γεννιέται δεν γνωρίζει τα αντίθετα αυτού του κόσμου, καθώς ο κόσμος είναι γι' αυτό μια αδιαφοροποίητη και συγχυτική ολότητα από την οποία δεν μπορεί να ξεχωρίσει ούτε τον εαυτό του.

Σιγά-σιγά όμως αρχίζει να ξεχωρίζει τα διάφορα στοιχεία του κόσμου, όπως και τον εαυτό του. Αυτή η πορεία είναι κατ' αρχήν, διχαστική.

Όπως περιγράφεται, το παιδί κινείται σε έναν διχασμό (splitting) ανάμεσα στο «καλό αντικείμενο» και το «κακό αντικείμενο» π.χ. «καλή μητέρα και κακή μητέρα», ανάλογα με το αν ικανοποιούνται ή όχι οι επιθυμίες του. Για παράδειγμα, όταν η μητέρα δεν του προσφέρει άμεση ικανοποίηση π.χ. το μπιμπερό ή οτιδήποτε άλλο θέλει, τότε το παιδί θυμώνει και το βλέπουμε συχνά να ωρύεται, να χτυπιέται ή να χτυπάει, να κλαίει και να νοιώθει δυστυχισμένο καθώς δεν αντέχει τη ματαίωση.

Αυτός ο διχασμός της πραγματικότητας που βιώνει, το βοηθά να βγει από τη σύγχυση του μέχρι εκείνη τη στιγμή άμορφου-ασχημάτιστου κόσμου, καθώς αν και διχαστικός τρόπος, δεν παύει να είναι ένας κάποιος τρόπος τακτοποίησης. Δεν πρόκειται δηλαδή για κάτι κατ' ανάγκην «κακό». Βαθμιαία το παιδί συμφιλιώνεται κάπως με τη ματαίωση και αρχίζει να βλέπει τον κόσμο όχι διχαστικά αλλά, -όλο και περισσότερο-, σαν ένα όλον...

Ήδη όμως, σχεδόν από τότε που αρχίζει να μιλάει, αρχίζει να διαπαιδαγωγείται και να μαθαίνει το σωστό-λάθος όπως και το καλό-κακό σύμφωνα με τον κόσμο των ενηλίκων στον οποίο μεγαλώνει.

[Εδώ βλέπουμε αυτό που μες λέει ο Χαιντεγκέρ, δηλαδή ότι η ανθρώπινη ύπαρξη είναι κατ' αρχήν και ως επί το πλείστον «αναυθεντική», δηλαδή ο άνθρωπος βιώνει τον κόσμο μέσα από τα έτοιμα σχήματα των άλλων που αρχίζει να τα υιοθετεί από την αρχή.]

Αρχίζει λοιπόν να καλλιεργεί τις πεποιθήσεις του σχετικά με το ποιο είναι, πως είναι οι άλλοι, τι σημασία έχει για αυτό η ζωή και πως θα πρέπει να λειτουργεί ώστε να μπορεί να ανήκει σε αυτό το όλο.

Η οικογενειακή ατμόσφαιρα θα παίζει μεγάλο ρόλο σε αυτή την προσπάθεια του, ανάλογα με το πώς θα είναι.

Μπορεί να είναι φιλική η εχθρική, ανταγωνιστική η συνεργάσιμη, αυταρχική η επιτρεπτική, τακτική η χαώδης.

Για να γίνει άνθρωπος πρέπει να υιοθετήσει τη γλώσσα και τα σχήματα των ενηλίκων, που είναι λίγο-πολύ τα σχήματα του πολιτισμού του. Πρόκειται για κάτι το αναπόφευκτο, κάτι σαν υποχρεωτική πορεία για

όλους μας. Μέσα από τα σχήματα που υιοθετεί, καταλαβαίνει τον κόσμο και τον εαυτό του, μπορεί να τοποθετείται στα διάφορα ζητήματα που προκύπτουν, μπορεί να νοιώθει ασφάλεια και βεβαιότητα. Το θέμα είναι αυτά τα σχήματα να μην έχουν έναν άκαμπτο και απόλυτο χαρακτήρα. Αυτό εξαρτάται από τους γονείς, όπως είδαμε και ποιο πάνω (καθώς μπορεί να είναι πολύ άκαμπτοι και απόλυτοι χαρακτήρες), εξαρτάται από το πολιτισμικό περιβάλλον (μπορεί να μην ανέχεται καμιά διαφοροποίηση) αλλά και από το ίδιο το παιδί (πόσο ρέπει στην ανάγκη για ασφάλεια;). Η πρόκληση είναι, στη πορεία της εξατομίκευσης του, να μπορεί κανείς να ξεφεύγει από τα έτοιμα σχήματα, και να αφήνετε να αφουγκράζεται την προσωπική του «κλήση» δηλαδή αυτό που σ' εκείνον μιλά και τον καλεί να αποκριθεί με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο. Αν δεν ξεφύγει από τα έτοιμα σχήματα, αν δεν αποδεχτεί την αβεβαιότητα και το -όποιο- ρίσκο, αυτό δεν θα μπορέσει να γίνει.

Φτάνοντας στην περίοδο της εφηβείας ο άνθρωπος, ανακαλύπτει ότι ο τρόπος με τον οποίο έβλεπε τον κόσμο μέχρι τώρα, δεν θα τον βοηθάει στην συνέχεια. Ο έφηβος νιώθει μετέωρος ,ανάμεσα στην παιδική και ενήλικη ηλικία. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα πολλοί να βρίσκονται συχνά σε σύγκρουση με τον ίδιο τον εαυτό τους, μιας και τη μια στιγμή νιώθουν σαν ενήλικες και την άλλη σαν μικρά παιδιά.

Έτσι λοιπόν μπαίνει στην διαδικασία αναζήτησης μιας ταυτότητας, για το ποιος είναι στην πραγματικότητα, ποιο είναι το νόημα της ζωής του, και που ανήκει πραγματικά. Και αν όταν ήταν μικρό παιδί, βρήκε αυτό το νόημα του «ανήκειν» κάπου από τους γονείς και τα αδέρφια του, τώρα αυτό θα πρέπει να βρεθεί έξω, στην κοινωνία στον τόπο που ζει, και ίσως από τους ίδιους τους συνομηλίκους του, που η παραδοχή από αυτούς είναι ότι ποιο σημαντικό για αυτή την ηλικία.

Μέσα σε αυτή την περίοδο πολλοί έφηβοι αφήνουν το ασπρόμαυρο της παιδικής ηλικίας, και ανακαλύπτουν ότι υπάρχει και το γκρίζο.

Με λίγα λόγια ο έφηβος προσπαθεί να αποκτήσει της δεξιότητες που απαιτεί ο πολιτισμός στον οποίο γεννήθηκε, και να γίνει ισότιμο μέλος αυτού.

Αυτή λοιπόν η περίοδος που έχει παρομοιαστεί από πολλούς σαν ένας ανεμοστρόβιλος που παρασύρει τα πάντα στο πέραςμα του, και αφήνει πίσω του ένα τελείως νέο τοπίο, ίσως αποδειχτεί για τον άνθρωπο η περίοδος, που μέσα από αυτή την κατάρρευση διανοίγεται η δυνατότητα να αρχίσει να προβληματίζεται και να αντιλαμβάνεται και άλλες δυνατότητες.

Μέσα από αυτή την αίσθηση της απώλειας και της αγωνίας (σαν καταβύθιση στο μηδέν), χάρη σε αυτή την αγωνία, διανοίγονται άλλες δυνατότητες να αποκαλυφθεί «κόσμος», μια άλλη καθαρότητα κόσμου.

Ένας αποφασιστικό –κομβικό σημείο στην πορεία του ανθρώπου από το αρχέγονικό ανεννόητο να βρίσκει νόημα. Πρόκειται για μια πορεία όπου ο άνθρωπος βρίσκεται «ριγμένος»¹στη δυνατότητα μιας διαρκούς υπέρβασης, δηλαδή «προβολής»²στον κόσμο.

Εδώ όμως δεν υπάρχει κάποιο θεμέλιο, αλλά άβυσσος, όπως μας λέει ο Χαιντεγκερ, καθώς ο άνθρωπος καλείται να ζήσει εκτεθειμένος και μετέωρος, αποδεχόμενος την θνητότητα και την περατότητα του, να ζήσει πραγματικά ελεύθερος.

Όταν όμως ο άνθρωπος δεν αντέχει αυτή την αγωνία, ψάχνει απεγνωσμένα να πιαστεί από μια κατασκευή που θα του προσφέρει μία πρόσκαιρη ασφάλεια, μέχρι την στιγμή που και αυτή η κατασκευή θα γκρεμιστεί και ο άνθρωπος θα αναγκαστεί ξανά να ζήσει την αγωνία. Τότε, συνήθως, υπό το κράτος του φόβου, θα κοιτάξει η να ανακτήσει την χαμένη του κατασκευή η να την αντικαταστήσει με κάποια άλλη, μέχρι το επόμενο κατεδάφισμα.

Μέσα από αυτά τα οικοδομήματα ο άνθρωπος προσπαθεί να αποκτήσει τον έλεγχο της ζωής του. Όσο όμως ποιο πολύ προσπαθεί να ελέγξει την ζωή του τόσο αυτή του ξεφεύγει.

Όλη αυτή η διαδικασία της οικοδόμησης κατασκευών, είναι μια αναπαραγωγή και διαιώνιση του διχασμού, του διχαστικού τρόπου δηλαδή με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Ξανά και ξανά πέφτει ο άνθρωπος σε διχασμό, όπως τότε στην παιδική ηλικία που διά μέσω αυτού βοηθιέται να βγει από την σύγχυση³Τώρα όμως δεν τον βοηθά καθώς τον εγκλωβίζει σε άκαμπτους και «νευρωτικούς»⁴ τρόπους ύπαρξης και βυθίζεται σε μια διαδικασία αγωνίας καθώς δεν μπορεί να αφηθεί με έναν φίλιο τρόπο στο μίλημα-κάλεσμα των πραγμάτων.

Ο διχασμός δεν συμβαίνει μόνο στα νήπια η στους εφήβους αφού όπως αναφέραμε παραπάνω, είναι μία διαδικασία που συχνά κρατάει μία ολόκληρη ζωή. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που συνεχίζουν μια ζωή να βλέπουν τα πράγματα μέσα από μια διχαστική οπτική...

Ας δούμε λοιπόν τώρα μέσα από δύο περιστατικά κάποια είδη κατασκευών ,ανθρώπων που ενώ ζούσαν με ασφάλεια, ξαφνικά ένιωσαν το απόλυτο μηδέν και το πόσο μετέωροι είναι στην πραγματικότητα.

Η Χ. είναι ένα κορίτσι 21 χρόνων. είναι φοιτήτρια στη νομική, και από μικρό παιδί δεν είχε κάνει τίποτα χωρίς την βοήθεια της μητέρας της.

Μπορεί να κράταγε την μητέρα της ξύπνια όλο το βράδι, ενώ αυτή διάβαζε για να της κάνει παρέα.

Στο σπίτι δεν έκανε καμία δουλειά, και μέχρι τα ρούχα που άλλαζε τα μάζευε η μητέρα της για να τα βάλει στα άπλυτα.

Η Χ. ασχολείτο μόνο με τα μαθήματα της(πάντα μαζί με την μητέρα)με τους φίλους της, και της βόλτες.

Η τύχη όμως τα έφερε έτσι ώστε μετά από ένα σοβαρό ατύχημα που είχαν με το αυτοκίνητο η μητέρα της να μείνει αρκετό καιρό σε κώμα.

Τότε η Χ. έχασε το έδαφος κάτω από τα ποδιά της ,έπεσε σε πλήρη αδράνεια, παράτησε τελείως τη σχολή της, έκοψε της βόλτες κλείστηκε στο σπίτι και το μόνο που έκανε ήταν να κλαίει.

Η λύπη της δεν ήταν μόνο για την κατάσταση που ήταν η μητέρα της, αλλά και για το ότι συνειδητοποίησε, ότι είχε μάθει όλα αυτά τα χρόνια να μην μπορεί να κάνει τίποτα χωρίς αυτήν, συνειδητοποίησε την μεγάλη εξάρτηση στην οποία βρισκόταν.

Στην συνέχεια είπε πως , ότι είχε πετύχει μέχρι τώρα δεν το είχε πετύχει αυτή αλλά η μητέρα της, και χωρίς αυτήν είναι μια άχρηστη που δεν μπορεί να κάνει τίποτα.

Προσπάθησε να αντικαταστήσει την μητέρα της με το αγόρι της, και ενώ στην αρχή ένιωσε μια ανακούφιση, μετά άρχισε να τον συγκρίνει μαζί της, και κάπου εκεί το εγχείρημα καταστράφηκε.

Η Χ. έγινε ακόμα χειρότερα, βγάζοντας και κάποιες κρίσεις πανικού, που την απομόνωνσαν ακόμα περισσότερο.

Από την στιγμή που το αγόρι της απότυχε να πάρει την θέση της μητέρας της όπως αυτή ήθελε, έπαψε να τον θέλει να τον δει τελείως και σαν αγόρι της, λέγοντας του ότι της θυμίζει της κρίσεις πανικού που έπαθε κοντά του.

Στην συνέχεια προσπάθησε να βρει λύση με ένα άλλο αγόρι το οποίο της πρόσφερε μόνο διασκέδαση και πλάκα, την έκανε να ξεχνάει το πρόβλημα με την μητέρα της, και περνούσε κάποιες ώρες καλά.

Με τον καιρό, όταν άρχισε να προσπαθεί να κάνει κάποιες σοβαρές κουβέντες, όπως έκανε με την μητέρα της η με το προηγούμενο της αγόρι, είδε ότι αυτό ήταν αδύνατο με τον συγκεκριμένο άτομο, και άρχισε πάλι να απογοητεύεται.

Τελικά σιγά ,σιγά η Χ. άρχισε να κάνει κάποια πράγματα μόνη της μιας και έβλεπε ότι αυτό που προσπαθούσε να βρει τόσο καιρό, (δηλαδή να αντικαταστήσει την μητέρα της με κάποιον άλλον και να ξαναβρεί την σχέση εξάρτησης), μάλλον δεν γίνεται.

Με την προτροπή την δικά μου άρχισε και πάλι να πηγαίνει στην σχολή της, να δίνει μαθήματα και να τα περνάει (με μεγάλη επιτυχία μάλιστα), και να βγαίνει με τους φίλους της έξω όπως παλιά.

Μέσα λοιπόν από διάφορες συζητήσεις μας και τονίζοντας, ότι υπεύθυνη τόσο για της επιτυχίες της όσο και για της αποτυχίες της όλα αυτά τα χρόνια ήταν και είναι αυτή η ίδια και όχι η μητέρα της όπως πίστευε μέχρι σήμερα ,πίστεψα ότι η Χ. είχε καταλάβει, και είχε αλλάξει, βρίσκοντας τον πραγματικό της εαυτό.

Δυστυχώς όμως έκανα λάθος.

Έπειτα από έξι μήνες στην επόμενη εξεταστική περίοδο, η Χ. έδωσε πάλι κάποια μαθήματα, τα οποία και πάλι πέρναγε με μεγάλη επιτυχία, αλλά παρόλα αυτά έβλεπα στο πρόσωπο της και πάλι μια απογοήτευση.

Όταν την ρώτησα γιατί συμβαίνει αυτό, μου είπε, «να εγώ κάνω τόσο κόπο περνάω τόσα μαθήματα, και εσείς δεν είστε τόσο ενθουσιασμένος όσο ήσασταν στην αρχή, και τα μπράβο σας δεν είναι το ίδιο όπως τότε».

Τότε κατάλαβα πως όλο αυτό τον καιρό είχα πιαστεί στα δίχτυα αυτού του κοριτσιού, και δεν το είχα καταλάβει.

Τι βλέπουμε λοιπόν εδώ; Βλέπουμε έναν άνθρωπο, ο οποίος έχασε την κατασκευή την οποία ζούσε τόσα χρόνια, και ψάχνει απεγνωσμένα να την αντικαταστήσει με κάποια άλλη. Δεν μπορεί να δεχτεί να ζήσει χωρίς αυτή, (μία κατασκευή την οποία ίσως δεν την έφτιαξε μόνη της, της την έφτιαξαν άλλοι) και έξω από αυτή νιώθει και λειτουργεί σαν ένας ανάπηρος άνθρωπος.

Βλέπουμε πόσο εύκολο είναι επίσης να συνωμοτήσει και ίδιος ο θεραπευτής να λειτουργήσει αυτή η κατασκευή, χωρίς να το καταλάβει.

Η Χ. μέχρι σήμερα δεν έχει καταφέρει να δραπετεύσει από αυτή την κατασκευή, και το μόνο που έχει συνειδητοποιήσει, είναι όπως λέει ότι το ατύχημα της μητέρας της, ήταν η αιτία να έρθει αντιμέτωπη για πρώτη φορά με της αδυναμίες της ως άνθρωπος.

Είναι αυτό ένα ξεκλείδωμα; Δεν ξέρουμε ίσως..

Τώρα θα περάσω σε ένα άλλο περιστατικό, με ακριβώς την αντίθετη κατασκευή από αυτή που περιγράφω παραπάνω.

Η κυρία Ιωάννα είναι μια γυναίκα 45 χρόνων, η οποία από μικρή δεν είχε καμία βοήθεια από την μητέρα της κι έτσι λοιπόν έπρεπε να γνωρίσει τον κόσμο μόνη της. Σε ηλικία 16 χρονών έμεινε έγκυος, και η μάννα της με το σκεπτικό τι θα πει ο κόσμος την ανάγκασε να παντρευτεί. Σε ηλικία 20 χρόνων έκανε και δεύτερο παιδί. Μετά την γέννηση και του δεύτερου παιδιού της ο γάμος της δεν πήγαινε καλά, με αποτέλεσμα μετά από λίγο να χωρίσει. Ο μόνος άνθρωπος με τον οποίο μπορούσε να μιλήσει και να νιώσει ένα στήριγμα ήταν ο πατέρας της, τον οποίο όμως έχασε πολύ γρήγορα μετά τον χωρισμό με τον σύζυγο της.

Τότε λοιπόν η κυρία Ιωάννα ένιωσε τελείως μόνη.

Είπε λοιπόν στον εαυτό της ότι από εδώ και πέρα πρέπει να γίνει από σίδηρο για να καταφέρει να μεγαλώσει τα παιδιά της, και με αυτή την νοοτροπία προχώρησε για πολλά χρόνια.

Η κυρία Ιωάννα πήρε τα παιδιά της τα μεγάλωσε μόνη της, και τα έκανε δυο άξια άτομα τα οποία σπούδασαν, και πήραν το δρόμο τους.

Γύρω στα 44 της είχε την ατυχία να της πάθει εξάρθρωση του ισχίου και να χρειαστεί να παραμείνει στο κρεβάτι για αρκετούς μήνες, σε αναμονή.

Πριν το χειρουργείο

Τότε η κατασκευή του ότι είναι φτιαγμένη από σίδηρο, η οποία την βοηθούσε όλα αυτά τα χρόνια γκρεμίστηκε, και μαζί της όλη η ζωή της. Άρχισε λοιπόν να ζητάει βοήθεια από πολύ κόσμο που είχε βοηθήσει όλα αυτά τα χρόνια, και επειδή σε πολλούς από αυτούς δεν είδε την ανταπόκριση που περίμενε, ήρθε αντιμέτωπη με μια άλλη πραγματικότητα που δεν μπορούσε να την φανταστεί και δεν την χώραγε το μυαλό της .

Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα η κυρία Ιωάννα να φτάσει σε σημείο μεγάλης αγωνίας, «υστερίας».

Πέρασε από όλα τα στάδια πένθους όπως μας τα αναφέρει η Elisabeth Kubler-Ross στο βιβλίο της «θάνατος μία αλλαγή ζωτικής σημασίας» άρνησης-θυμού-παζαρέματος-κατάθλιψης-και τελικά αποδοχής ,και ωρίμανσης.

Γιατί η κυρία Ιωάννα χρειάστηκε να πεθάνει για να μπορέσει να ξαναγεννηθεί.

Έτσι λοιπόν λίγο πριν μπει στο χειρουργείο μπόρεσε και βρήκε την ηρεμία να αντιμετωπίσει τα νέα δεδομένα στη ζωή της.

Αφού λοιπόν πήγαν όλα καλά η κυρία Ιωάννα γύρισε σπίτι, έκατσε για ένα διάστημα στο κρεβάτι και μετά από δυο μήνες, άρχισε να παραπατάει με την βοήθεια ενός μαστουριού.

Μία μέρα και ενώ περπατάγε είδε, όπως το περιέγραψε, «το πόδι της να φεύγει και να πέφτει κάτω». Με απόλυτη ψυχραιμία κάλεσε ασθενοφόρο, πήγε στο νοσοκομείο, όπου της ανακοίνωσαν ότι πρέπει να ξαναμπει χειρουργείο για να της ξανακάνουν ανάταξη στο πόδι. Εκείνη δέχτηκε χωρίς «υστερίες», υπομονετικά, και μετά από μια εβδομάδα γύρισε σπίτι και συνέχισε την ζωή της κανονικά.

Όταν την είδα στο νοσοκομείο κατάλαβα ότι δεν ήταν ποια η κυρία Ιωάννα που είχα γνωρίσει πριν την εγχείρηση. Έβλεπα έναν άλλον άνθρωπο μπροστά μου, που είχε καταφέρει να δραπετεύσει από την κατασκευή που ζούσε τόσα χρόνια και είχε αποδεχτεί την θνητότητα του και την περατότητα του.

Ήταν ένας άνθρωπος που είχε ξαναγεννηθεί, απαλλαγμένος από τις μέχρι τώρα κατασκευές του.

Και ίσως έτσι να ζήσει τα υπόλοιπα της ζωή της, ίσως...

Και θα τελειώσω λέγοντας σας, μια ταοϊστική ιστορία από το ζεν. Που ίσως... έχει να μας διδάξει κάτι.

Ένας γέρος αγρότης δούλευε στα χωράφια του πολλά χρόνια.

Μία μέρα το άλογο του το έσκασε. όταν το έμαθαν οι γείτονες, πήγαν να τον επισκεφτούν για να του συμπαρασταθούν.

«τι ατυχία...» είπαν με συμπάθεια.

«ίσως...» απάντησε ο αγρότης.

Την επόμενη μέρα το άλογο επέστρεψε φέρνοντας μαζί του τρία ακόμα άλογα.

«τι μεγάλη τύχη!» θαύμασαν οι γείτονες.

«ίσως.» απάντησε ο αγρότης.

Την επόμενη μέρα, ο γιος του αγρότη προσπάθησε να καβαλήσει ένα από τα τρία άλογα .μα έπεσε και έσπασε το πόδι του. Για άλλη μία φορά οι γείτονες ήρθαν να συμπαρασταθούν.

«τι ατυχία.» είπαν και πάλι με συμπάθεια.

«ίσως.» απάντησε ο αγρότης.

Την επόμενη μέρα, στρατιωτικοί ήρθαν στο χωριό και επιστρατεύσαν όλους τους νέους, εκτός Από τον γιο του αγρότη, επειδή είχε σπασμένο πόδι.

«τι καλή τύχη!» θαύμασαν οι γείτονες.

«ίσως.» απάντησε ο αγρότης...

¹ Πρόκειται για την έννοια της «επιμενότητας» στο Είναι και Χρόνος.

² Η έννοια της «προβολής» στο Είναι και χρόνος

³ Εδώ ίσως βρίσκεται το έδαφος της ψύχωσης (κάτι που μας αφορά όλους μας...).

⁴ Εδώ ίσως βρίσκεται το έδαφος της νεύρωσης (κάτι που επίσης μας αφορά όλους μας...)